

DOI:10.26104/NNTIK.2023.92.41.033

Амердинова М.М., Акматова Г.Э.

КИЙИМ-КЕЧЕК ААЛАМДАШУУ ШАРТЫНДА
ӨСҮП КЕЛЕ ЖАТКАН МУУНДАРДЫ ЭСТЕТИКАЛЫК
ТАРБИЯЛООНУН ФАКТОРУ КАТАРЫ

Амердинова М.М., Акматова Г.Э.

ОДЕЖДА КАК ФАКТОР ЭСТЕТИЧЕСКОГО
ВОСПИТАНИЯ ПОДРАСТАЮЩЕГО ПОКОЛЕНИЯ
В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

M. Amerdinova, G. Akmatova

CLOTHING AS A FACTOR OF AESTHETIC
EDUCATION OF THE YOUNGER GENERATION
IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

УДК: 101:18:7.01.37

Изилдөөнүн предмети болуп жаши муундардын эстетикалык тарбиясын жана табитин кийим-кечек аркылуу калыптандыруу түшүнүгү эсептелет. Изилдөөнүн максаты катары эстетикалык табит философиялык фактор катары кызмат кылат. Изилдөөнүн методдору: изилдөө процессинде системалык, тарыхый, формалдык-логикалык, абстракттуу, аналогиялык жана башка методдор колдонулду. Алынган натыйжалар: макаланын автору изилдөөнүн жүрүшүндө көрсөткөндөй, адамды эстетикалык тарбиялоонун көптөгөн ыкмалары бар. Анын негизги ыкмаларынын бири кийим маданияты болуп саналат, аны көркөм маданияттын негизги компоненттерине кошууга болот. Кийимге берилген аныктамалардын бирине ылайык, «адамдын денесин айлана-чөйрөнүн терс таасиринен (аба ырайынын шарттары, курт-кумурскалар) коргоо максатында кийүүчү кийимдердин жыйындысы (кездемеден, трикотаждан, булгаарыдан жана териден тигилген, уулуу заттар жана башкалар); кийим эстетикалык функцияларды аткарат – ал адамдын образын (имиджин) жаратат, бул анын коомдук ролун баалоого мүмкүндүк берет». Алынган натыйжалардын практикалык мааниси кийим өндүрүү багытталган керектөөчүнүн социалдык-экономикалык абалы; саясий чөйрө жана кырдаал; башка маданияттардын таасирине дуушар болуу даражасы жана мүнөзү. Бул факторлордун акыркысы азыркы ааламдашуу доорунда бир топ эле көбөйбөстөн, өзгөчө жаши муундардын эстетикалык табитин жана кийим стилине артыкчылыктарды калыптандыруу жагынан чечүүчү мааниге ээ болуп калды. Аталган тема боюнча изилдөөлөрдүн келечеги туурасындагы сунуштамалар: кийинки илимий изилдөөлөрдө эстетикалык табитин калыптандыруу түшүнүгүн философиялык фактор катары кыйла кенири аспектиде изилдөө.

Негизги сөздөр: кийим-кечек, эстетикалык тарбиялоо, ааламдашуу шартында, табит, костюм, маданият, социалдык, калыптандыруу, функция, баалуулук.

Предметом исследования являются концепции формирования эстетического воспитания и вкуса подрастающего поколения посредством одежды. Целью исследования эстетический вкус выступает как философский фактор. Методы исследования: в процессе исследования использовались системный, исторический, формально-логический, абстрактный, аналогичный и другие методы. Результаты: как показали в ходе исследования авторы статьи, существует множество методов эстетического воспитания человека. Одним из основных ее методов является культура одежды, которую можно добавить к основным компонентам художественной культуры. Согласно

но одному из определений одежда, «комплект одежды (из ткани, трикотажа, кожи, токсичных веществ и т.п.), носимой для защиты организма человека от негативного воздействия окружающей среды (погодных условий, насекомых). Одежда выполняет эстетические функции – она создает образ (образ) человека, позволяющий оценить его социальную роль». Политическая среда и ситуация; степень и характер воздействия других культур. Последний из этих факторов не только значительно усилился в нынешнюю эпоху глобализации, но и стал решающим в формировании эстетического вкуса и предпочтений в стиле одежды подрастающего поколения. Рекомендации по дальнейшему исследованию указанной темы: изучить концепцию формирования эстетического вкуса как философского фактора в следующих научных исследованиях в более широком аспекте.

Ключевые слова: одежда, эстетическое воспитание, в условиях глобализации, вкус, костюм, культура, социальное, культура, функция, ценность.

The subject of the study is the concept of shaping the aesthetic education and taste of young generations through clothes. As the goal of research, aesthetic taste serves as a philosophical factor. Research methods: systematic, historical, formal-logical, abstract, analogical and other methods were used in the research process. Results: as the author of the article showed during the research, there are many methods of aesthetic education of a person. One of its main methods is clothing culture, which can be added to the main components of artistic culture. According to one of the definitions given to clothing, "a set of clothes worn to protect the human body from the negative effects of the environment (weather conditions, insects) (made of fabric, knitwear, leather and skin, toxic substances, etc.); clothing performs aesthetic functions – it creates a person's image (image), which makes it possible to assess his social role." political environment and situation; degree and nature of exposure to other cultures. The last of these factors has not only increased significantly in the current era of globalization, but has become crucial in shaping the aesthetic taste and clothing style preferences of the younger generations. Recommendations on the future of research on the mentioned topic: in further scientific research, the concept of formation of aesthetic taste as a philosophical factor should be studied in a broader aspect.

Key words: clothing, aesthetic education, in the context of globalization, taste, costume, culture, social, culture, function, value.

Коомдун өнүгүүсүнүн азыркы этабында эстетикалык тарбия берүүгө өзгөчө көңүл бурулууда.

Жашоодо, эмгекте, күнүмдүк турмушта, баарлашууда адамдын аң-сезими, эстетикалык көз карашы калыптанат. Сулуулук адамдын эмгеги менен жаралат.

Адамды эстетикалык тарбиялоонун көптөгөн ыкмалары бар. Анын негизги ыкмаларынын бири кийим маданияты болуп саналат, аны көркөм маданияттын негизги компоненттерине кошууга болот. Кийимге берилген аныктамалардын бирине ылайык, «адамдын денесин айлана-чөйрөнүн терс таасиринен (аба ырайынын шарттары, курт-кумурскалар) коргоо максатында кийүүчү кийимдердин жыйындысы (кездемеден, трикотаждан, булгаарыдан жана мехтен тигилген, уулуу заттар жана башкалар); кийим эстетикалык функцияларды аткарат – ал адамдын образын (имиджин) жаратат, бул анын коомдук ролун баалоого мүмкүндүк берет» [3].

Кийимди адамдын денесин курчап турган чөйрөнүн терс таасиринен коргой турган жабуулардын жыйындысы катары да аныктаса болот: кийим адамды физикалык жагымсыз климаттык шарттардан гана коргобостон, кийимди алгачкы элдердеги татуировка деп да атаса болот жана орто кылымдагы рыцардын сооттору, заманбап ок өтпөс жилет жана противогаз жана модалуу көйнөк. Кийим деген түшүнүккө кийим (адамдын денесин түздөн-түз жаап турган нерсе), бут кийим, баш кийим, аксессуарлар (мээлейлер, жоолуктар, курлар ж.б.) кирет. Кийимдин негизги милдети коргоочу (физикалык жана моралдык жактан коргоо) жана утилитарлык-практикалык, анткени кийим ар дайым адамдын кандайдыр бир практикалык ишмердүүлүгү менен байланышкан, белгилүү бир максатты көздөйт, адамдын курчап турган дүйнөгө ыңгайлашуусуна жардам берет. Кийимдин кандайдыр бир бөлүгү колдонулган жана бир же бир нече функцияларды аткарган нерсе. Бирок ошол эле учурда кийимдин да эстетикалык милдети бар – ал адамды кооздоп турат, кандай гана нерсе болбосун, анда сулуулук жана пайдалуу түшүнүктөр ажырагыс байланышта. Бардык нерсе сыяктуу эле, кийим - бул товар. Кийим белгилүү бир адамга буйрутма менен тигилип же массалык өнөр жай өндүрүшүнүн продукттысы болушу мүмкүн, бир үлгү жүздөгөн, миндеген, ал тургай миллиондогон нускада кайталанып, таратуу процессинде өзүнүн ээсин тапканда, бирок кандай болгон күндө да белгилүү бир адамдын айрым муктаждыктарын канааттандырат.

Иштин ар кандай чөйрөлөрүндөгү максатына жана колдонулушуна жараша заманбап кийимдер топторго бөлүнөт: жынысы жана жашы, даярдоо ыкмасы, мезгили, арналышы боюнча (тиричилик, спорттук, өндүрүштүк, формалык, оюн-зоок ж.б.).

«Костюм» түшүнүгү «кийим» түшүнүгү менен ажырагыс байланышта. Костюм – адамдын социалдык, улуттук, аймактык таандыктыгын, анын жынысын, жаш курагын, кесибин чагылдырган бирдиктүү

дизайн жана максат менен бириктирилген кийимдин буюмдарынын жана элементтеринин белгилүү системасы. Костюм тигил же бул аймактын, же тарыхый мезгилдин, элдин же этностун үрп-адатын мүнөздөгөн, ошондой эле тигил же бул адамдын образы жана жүрүм-туруму менен тыгыз байланышта болуп, анын жекелигин чагылдырат. Белгилүү бир адам же социалдык топ менен байланыштуу болгон костюм кийим сыяктуу эле функцияларды аткарат: коргоочу жана утилитардык-практикалык, анын максатына, функцияларына байланыштуу. Костюмдун эң маанилүү функциясы анын символдук функциясы болуп саналат, анткени костюм башкаларга адам жөнүндө эң маанилүү маалымат: анын социалдык абалы, саясий каалоолору, дини, эстетикалык табити, маданияты жөнүндө маалымат берет.

Орус жана советтик этнограф, археолог жана антрополог Б.Ф. Адлер мындай деп жазган: «Кийим – бул, балким, адамдын жер бетине биринчи жолу пайда болушу, адамдын өзүнүн руханий кампасынын өнүгүшү менен башталып, акырындык менен узакка созулган көрүнүш. Ошол эле учурда климат, албетте, адамга негизги багыт берүүчү жана таасир берүүчү күч болгон» [1, 57-б.].

Адамдар жараткан объективдүү дүйнөнүн бардык көп түрдүүлүгү материалдык, практикалык жана көркөмдүк мааниге ээ, ал функционалдык жактан алганда, кийим жана костюм системасы бул эки принципти ар кандай жолдор менен айкалыштырган көптөгөн формаларды түзөт: таза практикалыктан басымдуу көркөмдүккө чейин.

Кийимдин, костюмдун маданияттагы универсалдуу милдети натыйжалуу байланышты, ийгиликтүү ишмердүүлүктү камсыз кылуу үчүн адамды белгилүү бир турмуштук алкака ыңгайлаштыруу, тууралоо болуп саналат. Костюм бир эле учурда айлана-чөйрөгө ыңгайлашып, аны керектүү багытта өзгөртөт.

Тарыхый жактан кийимдин, костюмдун биринчи жана негизги жалпыланган функциясы анын аспаптык жана практикалык функциясы болгон. Организмди ар кандай экологиялык таасирлерден коргоо функциясы. Практикалык функциядан түздөн-түз денени жашыруу функциясы өсөт.

Денени физикалык жактан коргоодон тышкары адам костюмдун жардамы менен психологиялык жактан да коргоого муктаж, бул көбүнчө социалдык жандык катары адамга мүнөздүү болгон уялуу сезими менен шартталган. Кийимдин социалдык функциялары эки негизги тармакты түзөт: маалымдоо жана калыптандыруу функциялары.

Маалымдоо костюмдун жеке инсан катары жана белгилүү бир социалдык топтун өкүлү катары кийүүчүсү жөнүндө маалыматты алып жүрүүсү менен байланышкан.

Ар кандай таптардын кийими алгач алардын

мүнөздүү жашоо образы менен аныкталат, анын туруктуу формасы коомдун тигил же бул катмарын көрсөткөн белги катары кызмат кылат. Көбүнчө бул функция адамдык мамилелер чөйрөсүндөгү статусу көрсөтүүчү функция менен чырмалышат. Көбүнчө ар кандай мүлктөр, топтор ар кандай этикалык, эстетикалык ж.б. нормалары, бул да костюмда чагылдырылган [1].

Топтук коомдо баарлашуунун мүнөзүн аныктаган сырткы айырмачылыктар болушу керек. Улутту чагылдыруу функциясы бар, ал дээрлик алгачкы этникалык топтор түзүлгөн учурдан тартып пайда болгон, муну бир аймакта жашаган алгачкы этностордун кийимдериндеги айырмачылыктар далилдейт. Бул функция элдик, улуттук кийим сыяктуу көрүнүштө эң айкын көрүнүп турат. Бул салттуу жана өзгөчө өзгөрүүгө дуушар эмес. Бул көбүнчө чет элдиктерге көрсөтүлүүчү улуттун бир түрү. Мындай костюм адамдардын бул жамаатынын жашоо парадигмасы жөнүндө айтып берет. Заманбап шарттарда улуттук кийимге болгон түшүнүк жана мамиле процесске байланыштуу жана космополитизмге реакция катары жаңылаанып жатат.

Динди көрсөтүү функциясы, адатта, мурунку функция менен тыгыз байланышта болот, анткени айрым элдердин айрым диндер, ошондой эле алардын бутактары жана адашкан агымдары менен байланышы тарыхый жактан өнүгүп, бекемделген. Ар бир дин костюмдун, өзгөчө түстөрдүн, аксессуарлардын жана деталдардын белгилүү формаларын белгилейт жана шарттайт. Диндин белгилүү бир мезгилинде коомдун турмушуна тийгизген таасиринин даражасына жараша бул функция тигил же бул түрдө кийимдин бардык формаларына жана түрлөрүнө таасирин тийгизет. Кесиптик тиешелүүлүгүн көрсөтүү функциясы эмгекти бөлүштүрүү менен натуралдык экономикадан базар экономикага өтүү учурунда иштелип чыккан. Ар бир бизнесте, ишмердүүлүк тармагында костюмдардын бирдей түрү пайда болгон.

Анын формасы негизинен ишмердүүлүктүн өзгөчөлүгүнө жараша болгон жана бардыгына бирдей жалпы элементтерди камтыган, бир кесиптеги адамдарды кандайдыр бир корпорацияга бириктирген, ошону менен алардын мүнөзүнө, дүйнө таанымына жана башкаларга болгон мамилесине өз изин калтырган кесиптердин жалпылыгын баса белгилеген. Адамдын коомдогу кандайдыр бир топко кирүүгө болгон муктаждыгы, «өзүнүкү» болуу, ага ишенимдүүлүк сезимин берүү ар кандай формаларды жаратууга өбөлгө түзөт.

Костюмда жашты көрсөтүү функциясы бар. Көптөн бери балдардын жана чоңдордун костюмдарынын ортосунда айырмачылыктар бар. Бул топтордун ичинде өз градациялары да бар: кичинекей балдар, өспүрүмдөр, жаштар, карылар. Кийимдерде улуу муун, ал

эми кичүүлөр үчүн атайын нерселер орнотулган.

Жыныстык тийиштүүлүгүн көрсөтүүчү функция эң алгачкы иштелип чыккан функциялардын бири. Эркектердин жана аялдардын кийимдери, бут кийимдери, аксессуарлары, зер буюмдары бар. Ошондой эле өзгөчө эркектердин аялдардын материалдары жана түстөрү бар. Аялдык жана эркектиктин белгилери, албетте, ар кандай элдерде жана ар кайсы доордо өзгөргөн, бирок алар дээрлик дайыма болгон. Өзгөчө, балким, XX кылымдын аягы, анын унисекс идеясы менен байланыштырат. Элдин арасында чындап эле эркек менен аялды ажырата албай калган учурлар көп кездешет [4, 194-б.].

Азыркы учурда костюмдун универсалдуу тенденциясы байкалууда, ал белгилүү бир деңгээлде жашоону жеңилдетет. Кийимдин эң маанилүү функцияларынын бири – инсандын тышкы жана ички көрүнүшүн калыптандыруу. Бул функциянын өзгөчө көрүнүшү болуп фигуранын калыптанышы саналат, ал коомдук жана жеке табиттерге жана каалоолорго ылайык дененин тышкы көрүнүшүн оңдоого, тегиздөөгө же айрым касиеттерин баса белгилөөгө багытталган. Бул жерде бир кыйла айкын мисал XVII кылымда пайда болгон бийик такалуу бут кийимди колдонуу болуп саналат. Мындай бут кийимдин жаралгандан бери аялдын денесинин айрым өзгөчөлүктөрүн көрсөтүүдө маанилүү нерсе бар. Ал пропорцияларды жана жүрүм-турумду өзгөртөт.

Костюмдун жардамы менен адамдар каалаган образын моделдейт. Бул функция костюмдун формаларынын өнүгүшү жана татаалдыгы менен өнүккөн, анткени сезимдерди жана эмоцияларды, мүнөздү жана умтулууларды билдирүүнүн жаңы, ылайыктуу каражаттары пайда болгон. Адам аң-сезимдүү же аң-сезимсиз түрдө өзүнүн табитин, мүнөзүн, каалоолорун, сулуулук идеясын ж.б. жаратат. Костюм адамга өзгөрүүгө, тигил же бул жолду сезүүгө жардам берет. Бирок анын тескери жагы да бар, костюм адамдын маанайына, сезимдерине, ойлоруна таасир этет [2].

Көркөм образды калыптандыруу функциясын да айта кетүү керек, анын жардамы менен көркөм коммуникация ишке ашырылат, бул автор менен костюмдун ээсинин ортосундагы интеллектуалдык жана эмоционалдык чыгармачылык байланышты ишке ашыруу, көркөм маалыматты башкаларга берүү саналат, анда кийим дүйнөсүнө жана коом турмушуна белгилүү бир мамилени, көркөм концепцияны, баалуулук багыттары камтылган [6, 195-б.].

Жогоруда айтылган бардык касиеттеринен жана функцияларынан улам кийим эстетикалык кабыл алуунун калыптанышынын маанилүү фактору, эстетикалык аң-сезимдин алып жүрүүчүсү, эстетикалык маданиятты трансформациялоонун коомдук тажрыйбасынан келип чыккан көрүнүш болуп саналат. Адамдын сырткы келбетин калыптандырууда кийим чоң

роль ойнойт. Ушуга байланыштуу кийимге коюлган талаптардын комплексинде эстетикалык талаптар өзгөчө орунду ээлейт.

Реалдуу продуктыларды эстетикалык көз караштан баалоо адамдын сулуулук жөнүндөгү түшүнүктөрүн баалоодо пайда болот. Сулуулукту кабыл алуу белгилүү факторлордун таасири астында пайда болуп, жашоо деңгээлине, эмгек шартына, маданиятына, өндүрүштүн өнүгүү деңгээлине, климаттык шарттарга, улуттук өзгөчөлүктөргө ж.б. жараша өнүгөт. Мындан тышкары эстетикалык табитти калыптандырууда жеке адамдын мүнөздөмөлөрү олуттуу роль ойнойт, б.а. жашы, жашоо образы, кесиби, жашаган жери ж.б.

Кийимдин эстетикалык өзгөчөлүктөрү модага гана эмес, материалдын касиетине, дизайнына, иштетүүсүнө жана башка факторлорго да көз каранды. Бул – социалдык маанилүү маалыматтын продукт түрүндө чагылдырылышын мүнөздөгөн эстетикалык көрсөткүч. Бул жерде максатты, назиктикти, бирикменин образын, азыркы заманды жана профессионалдуулуктун статусун эске алуу зарыл.

Белги жана форма – адамдын аң-сезиминде белгилүү бир сезимдерди жаратуу өзгөчөлүктөрү; бул буюмдун максатын, багытын аныктоо жана анын мүнөздүү өзгөчөлүктөрүн аныктоо жолдору. Мисалы, күнүмдүк же кечки кийим өндүрүүдө пропорциялар, мүнөздүү үлгү, түс жана образдуу форма ар бири өзүнчө тандалат. Бул жерде айырмачылыктар так көрсөтүлүшү керек. Бул керектөөчүдө объекттин түшүнүксүздүк сезимин жаратпоо үчүн зарыл [5].

Оригиналдуулук – буюмдун окшош буюмдардан болгон айырмасын, биринчи кезекте өзгөчө формасы менен мүнөздөгөн эстетикалык фактор. Кийимдин оригиналдуулугунун эстетикалык көрсөткүчү олут-

туу касиет болуп эсептелет. Буюмдун формасы анын максатына ылайык келиши керек жана ыңгайлуулукту камсыз кылуу үчүн кызмат кылышы керек.

Стилге ылайык келүү – коомдун өнүгүшүнүн белгилүү бир тарыхый этабында формалардын жана көркөм чагылдыруу ыкмаларынын белгилүү касиеттерге дал келүүсүн көрсөткөн эстетикалык көрсөткүч. Бул этаптын ичинде стилдердин багытын толугу менен өзгөртүү мүмкүн деп эсептелет [2].

Кийимдин, костюмдун бардык эстетикалык касиеттери жана эстетикалык тарбияга, анын ичинде табитти тарбиялоого байланыштуу болгон нерселер моданын татаал жана көп кырдуу механизми аркылуу ишке ашат.

Адабияттар:

1. Гофман А.Б. Мода и люди: Новая теория моды и модного поведения [Текст] / А.Б. Гофман. - 3-е изд. - М.: Приор, 2004. - 208 с.
2. Блохина И.В. Всемирная история костюма, моды и стиля [Текст] / И.В. Блохина. - Минск: Харвест, 2007. - 391 с.
3. Блейз А.И. История в костюмах [Текст] / А.И. Блейз. - М.: Олма-Пресс, 2001. - 177 с.
4. Адлер Б.Ф. Возникновение одежды [Текст] / Б.Ф. Адлер. - СПб. Худ. типолитография Вейерман А.В., 1901. - 84 с.
5. Адорно Т. Эстетическая теория [Текст] / Т. Адорно. - М.: Республика, 2001. - 527 с.
6. Давыдова В.В. Костюм в пространстве культуры. Виртуальное пространство культуры [Текст] / В.В. Давыдова // Мат. науч. конф. 11-13 апреля 2000г. СПб. Санкт-Петербургское философское общество, 2000. - С. 191-195.
7. Формирование эстетических ценностей подрастающего поколения в условиях глобализации [Электронный ресурс] - Режим доступа: https://elibr.bashedu.ru/dl/local/Itkulova_otv%20red_Etnoistoricheskie%20pravovye%20i%20kulyturno-yazykovye_sb_2021.pdf/info
8. Эстетика [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Эстетика>